

Судалгааны Тойм

№20 | WWW.FORUM.MN | БОДЛОГЫН ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ | СУДАЛГААНЫ САН | ВИДЕО

ШИНЭ ЭРҮҮГИЙН ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН ХЭРЭГЖИЛТ СУМЫН ТҮВШИНД

ТОВЧ ТАЙЛБАР

Монгол Улс эрүүгийн хууль тогтоомжоо шинэчлэн баталж, 2017 оны 7 дугаар сарын 1-ээс дагаж мөрдүүлж эхэлсэн билээ. Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулгын зорилтыг хууль тогтоогч, эрдэмтэн судлаачид тодорхойлохдоо өмнөх хуулийн давхардал, хийдэл, зөрчлийг арилгахад чиглэсэн, нийгмийн бодит амьдралд нийцсэн, ялын бодлогыг хэрэгжүүлэхэд болон гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, гэмт хэргийн гаралтыг ихэсгэхгүй байх буюу тодорхой түвшинд тогтоон барихад чиглэгдсэн зохицуулалт бүхий, энэрэнгүй, хийдэлгүй байх зэрэг “олон талт” шалгуур, шаардлагыг хангасан байх ёстой хэмээн дүгнэж байсан. Нөгөө талаас, сум дундын шүүхээр хянан шийдвэрлэгдсэн

эрүүгийн хэргийн тоо, гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирлын хэмжээ, гэмт хэрэгт холбогдогсод болон хохирогчдын тоо, шүүхээр ял шийтгүүлсэн этгээдийн тоо зэрэг нь тухайн сумын нийгэм, эдийн засаг, ажиллах хүчин, хүн ам зүйн бүтцэд шууд болон шууд бусаар нөлөөлөл үзүүлдэг. Тиймээс энэ судалгааны ажлаар 2015 оны Эрүүгийн хуулийн хэрэгжилтийг засаг захиргааны анхан шатны нэгж сумын түвшинд судалснаараа онцлогтой. Тус судалгааны үр дүнд тулгуурлан энэхүү тоймыг бэлтгэсэн бөгөөд гол үр дүн, санал, зөвлөмжийг уншигчдад хүргэхийг зорив. Судалгааг бүрэн эхээр нь www.forum.mn сайтаас татаж үзнэ үү.

СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ

Монгол Улсын засаг захиргааны анхан шатны нэгж болох 330 сумаас судалгаанд хамруулах сумыг түүвэрлэн сонгохдоо газарзүйн байршил, хүн амын тоо, ажил эрхлэлт зэрэг нийгэм, эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт болон гэмт хэргийн гаралтын түвшин, сум дундын шүүхийн байршил, судалгаанд шаардлагатай мэдээллийн эх үүсвэрийн ил тод байдал, олдоц, эх сурвалжийн найдвартай байдал зэрэгт үндэслэн Увс аймгийн Улаангом, Хэнтий аймгийн Бор-Өндөр, Дундговь аймгийн Сайнцагаан, Өмнөговь аймгийн

Ханбогд сумыг тус тус сонголоо. Судалгаанд Эрүүгийн хуулийн шинэчилсэн найруулга хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойших 3 жил буюу 2017-2019 оны тоон мэдээ, баримтыг хамруулан судалж дүгнэлт хийлээ. Мөн шинэ Эрүүгийн хуулийн нэг чухал зорилт бол гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, гэмт хэргийн гаралтыг тодорхой түвшинд тогтоон барих байсан тул судалгааны хүрээнд Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай (1997) болон Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай

(2019) хуулиудыг харьцуулан судалж, сумын түвшинд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил, түүний үр дүнг хуулийн зохицуулалтын хүрээнд

төлөвлөлт-тайлагнал-хяналт шинжилгээний үе шатуудыг хамруулан дүн шинжилгээ хийсэн.

СУДАЛГААНЫ ДҮН

1. Шинэ эрүүгийн хуулийн хуулийн хэрэгжилт сумын түвшинд

Шинэ Эрүүгийн хуулийн онцлог нь ялын хатуу хайрцаглагдсан бодлогоос татгалзаж, тодорхой төрлийн гэмт хэргүүдэд шүүхээс оногдуулж болох ялын төрлийг олон сонголттой болгосноор хорих ялыг биечлэн эдлүүлэх явдлыг багасгах, шүүх гэмт хэрэг үйлдэгдсэн нөхцөл байдал, гэм буруутай этгээдийн хувийн байдалд тохирсон ялыг сонгож оногдуулах боломж нэмэгдсэн гэж үздэг. Судалгаанд хамруулсан сумдын шүүхээр ял шийтгүүлсэн этгээдэд оногдуулж буй ялын нөхцөл байдалд шинэ, хуучин хоёр хуулийн хүрээнд харьцуулалт хийхэд сумдын түвшинд хорих ял оногдуулалт нийт дүнгээрээ 62 орчим хувиар буурсан үзүүлэлттэй байгаа нь Эрүүгийн хууль хорих ялыг бууруулах зорилгодоо хүрч байгааг харуулсан үзүүлэлт юм.

Харин Эрүүгийн хуулийн онцлог заалт болох Эрүүгийн хуулийн 7.1, Эрүүгийн хуулийн 6.7-д заасан зохицуулалтын хэрэглээг судалж үзэхэд 7.1 дүгээр зүйлийг судалгаанд хамрагдсан сумдын шүүхээр шийдвэрлэсэн нийт хэргийн 15.9 хувьд, 6.7 дугаар зүйлийг 4.8 хувьд нь хэрэглэжээ. Мөн Эрүүгийн хуулийн 7.3 дугаар зүйлд заасан үүрэг хүлээлгэх, эрх хязгаарлах албадлагын арга хэмжээг судалгаанд хамрагдсан сумдын түвшинд маш бага тохиолдолд хэрэглэсэн байгаа нь гэмт хэргийн улмаас учирсан хор уршгийг арилгах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, хохирлыг нөхөн төлүүлэх, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг нийгэмшүүлэхэд чиглэсэн ялын үр нөлөөтэй байх нөхцөл байдалд нөлөөлж байна.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 17 дугаар бүлэгт гэмт хэрэгтэн сайн дураар гэм буруугаа хүлээн зөвшөөрч учруулсан хохирлоо нөхөн төлсөн, нөхөн төлөхөө илэрхийлсэн тохиолдолд хэргийг хялбаршуулсан журмаар

шийдвэрлэж, гэм буруутай этгээдэд оногдуулах ялыг хөнгөрүүлэх, ялаас чөлөөлөх, тэнсэх зохицуулалтыг шинээр хуульчилсан. Уг заалтын хэрэгжилт, хууль хэрэглээний байдалд шүүхийн шийтгэх тогтоолын түүвэрлэлт болон фокус бүлгийн ярилцлагын үр дүнд тулгуурлан дүгнэлт хийхэд энэ тохиолдолд ихэвчлэн гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдсэн, хүний эрүүл мэндэд хөнгөн хохирол учруулсан хэргүүд энэ журмаар шийдвэрлэгдэж байх бөгөөд удаа дараа болон байнга энэ төрлийн гэмт хэрэг үйлдэж байгаа этгээдүүдэд оногдуулах ялын бодлого алдагджээ. Учир нь прокурор санал гаргахдаа удаа дараа гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд ялын тэнцвэртэй байх, өмнө нь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн хувийн байдлыг харгалзалгүйгээр хамгийн доод хэмжээгээр торгох ял санал болгодог байна. Өөрөөр хэлбэл, урд нь хүний эрүүл мэндэд хөнгөн хохирол учруулсан гэмт хэрэгт торгох ял шийтгүүлсэн этгээдэд дахин 450,000 төгрөгийн торгуулийн ял санал болгодог байна. Шүүх шүүгдэгчийн эрх зүйн байдлыг дордуулахгүй байх зарчмын хүрээнд прокурорын санал болгосон ялыг оногдуулж байгаа нь судалгааны явцад ажиглагдсаныг дурдах нь зүйтэй.

2015 оны Эрүүгийн хууль 2002 оны Эрүүгийн хуультай харьцуулахад ялын төрөл нэмэгдсэн ч шүүхээс нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг цөөн тохиолдолд хэрэглэж байна. Энэ нь хэргийг хялбаршуулсан журмаар шийдвэрлэж байгаатай холбоотой. Мөн шүүхээс торгох ялыг хэрэглэхдээ хуульд заасан нөхцөл шалгуурыг төдийлөн анхааралгүй хэрэглэж байна. Тухайлбал, Эрүүгийн хуулийн 5.3 дугаар зүйлийн 4-т зааснаар шүүгдэгчийн санхүүгийн чадавх, эд хөрөнгийн байдал зэргийг харгалзаж торгуулийг хэсэгчлэн төлүүлж болох талаар заасан ч зарим тохиолдолд байнгын хөдөлмөр эрхэлдэг, санхүүгийн боломжтой шүүгдэгч нарт торгуулийн

ялыг хэсэгчлэн төлүүлэхээр шийдвэрлэжээ. Үүний зэрэгцээ шүүгдэгчид торгох ял оногдуулахдаа Эрүүгийн хуулийн 7.3 дугаар зүйлийн 2.1-д зааснаар хохирол төлөх хугацааг үүрэг болгож шийдвэрлэсэн байх атал ялтан торгуулийн ялаа төлчөөд хохирлыг барагдуулахгүй байх явдал түгээмэл байна. Энэ нь Эрүүгийн хуулийн 7.3 дугаар зүйлийн 4-т шүүхээс хүлээлгэсэн үүргийг биелүүлээгүй зөрчсөн бол прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн шүүх шийдвэрийг хүчингүй болгож ял оногдуулахаар заасан ч нэгэнт ялтан шүүхээс оногдуулсан торгуулийн ялаа эдэлсэн байхад шүүхээс түүнд дахин ял оногдуулах нь Эрүүгийн хуулийн шударга ёсны зарчимтай зөрчилдөж байна.

Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.1 дүгээр зүйлд заасан хулгайлах гэмт хэргийн ердийн бүрэлдэхүүний хамгийн хүнд санкц нь 6 сараас 5 жил хүртэл хугацаагаар хорих ялтай, хүндрүүлэх бүрэлдэхүүн нь хоёроос 8 жилийн хугацаагаар хорих ял оногдуулахаар заасан гэмт хэрэг. Тэгвэл Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 22 дугаар зүйлийн 22.1 дүгээр зүйлд заасан эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах гэмт хэргийн ердийн бүрэлдэхүүний хамгийн хүнд санкц нь 1 жилээс 5 жил хүртэл хугацаагаар хорих ялтай, хүндрүүлэх бүрэлдэхүүн буюу энэ гэмт хэргийн улмаас их хэмжээний хохирол учруулсан бол түүнд оногдуулах хамгийн хүнд санкц нь ердийн бүрэлдэхүүнтэйгээ адил 1 жилээс 5 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял оногдуулахаар хуульчилсан нь Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 1.3 дугаар зүйл буюу Шударга ёсны зарчимд заасан "...эрүүгийн хариуцлага нь тухай хүн, хуулийн этгээдийн үйлдсэн гэмт хэрэг, гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж чанар, хэр хэмжээ, гэм буруугийн хэлбэрт тохирсон байна, мөн гэмт хэрэгт тооцох, ял оногдуулахад хүнийг үндэс угсаа, ...нийгмийн гарал байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, боловсролын байдлаар ялгаварлан гадуурхахгүй" гэх зарчмыг илтэд алдагдуулж, ял шийтгэлийг нийгмийн гарал байдал, албан тушаалаар нь ялгавартай оногдуулахаар хуульчилжээ.

2015 оны Эрүүгийн хуулиар шүүхээс авсан таслан сэргийлэх арга хэмжээ зөрчиж оргосон үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцохгүй болсон нь эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд нэлээд хүндрэл учруулж байна. Учир нь сум дундын шүүхээр шийдвэрлэгдэж байгаа эрүүгийн хэргийн холбогдогч нь ихэвчлэн малчид, мөн тодорхой оршин суух хаяггүй этгээдүүдэд байдаг бөгөөд эдгээр улсад шүүхээр хэрэг хянан шийдвэрлэх явцад оргон зайлах явдал маш түгээмэл байна. Энэ нөхцөл байдлаас шалтгаалж хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа удаашрах, хохирогчийн эрх ашиг улам зөрчигдөх бөгөөд яллагдагч, шүүгдэгч оргон зайлсан тохиолдолд хэргийг хэрхэн яаж шийдвэрлэх нь хуулиар тодорхойгүй байна.

Шинэ Эрүүгийн хуулиар нэмэгдсэн ял бол зорчих эрхийг хязгаарлах ял юм. Уг ялыг эрүүгийн хуулийг хэрэглэснээс хойш түдгэлзүүлсэн байсан бөгөөд 2021 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хэрэглэж байна. Зорчих эрхийг хязгаарлах ялыг Эрүүгийн хуулийн 5.5 дугаар зүйлийн 4-т зааснаар хуульд зааснаас хөнгөрүүлж оногдуулж болохоор заасан ч хөнгөрүүлэн эдлүүлэх журмыг хуульд тусгайлан заагаагүй. Үүний улмаас хорих ялыг хөнгөрүүлэх, ялаас чөлөөлөх журмыг энэ ял дээр хэрэглэх нөхцөл бүрдсэн нь хууль хэрэглээний хувьд хоёр өөр төрлийн ялыг нэг журамд нийцүүлэн хэрхэн зөв хэрэглэх нь тодорхойгүй, эргэлзээтэй байдлыг үүсгэж байна.

2. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөө сумын түвшинд

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар Зөвлөл (ГХУСАЗСЗ)-ийн үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл нь тухайн аймаг, суманд гарч байгаа гэмт хэргийг бууруулах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх зорилгын хүрээнд гэмт хэрэг гарч буй шалтгаан нөхцөл, нөлөөлж буй хүчин зүйл, төрөл, хэлбэр, түүнд хамаарал бүхий статистик тоо баримтыг шинжлэн судлах, түүнд тулгуурласан үйл ажиллагааны төлөвлөлт хийх, хэрэгжилтийг үр дүнтэй зохион байгуулах явдал юм. Судалгааны явцад сумын түвшинд

гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үндсэн чиглэлийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх тогтолцоог бүрэн бүрдүүлээгүй, төлөвлөлтийг иж бүрэн, тодорхой, хэмжигдэхүйц, ач холбогдолтой байдлаар төлөвлөдөггүй нь хэрэгжүүлсэн ажлын үр нөлөөг бууруулж, гүйцэтгэлийг дүгнэх боломжгүй болгож байна; мөн сумын түвшинд үйлдэгдэж байгаа гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг нэгдмэл байдлаар, бодитой судалж тогтоогоогүй, шалтгаан нөхцөлийг арилгах арга хэмжээг тодорхойлох ажил хангалтгүй байгаа нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг үр дүнтэй төлөвлөх, хэрэгжүүлэх нөхцөлийг

бүрдүүлээгүй, нийтлэг байдлаар сургалт, сурталчилгаа, худалдан авалт (тоног төхөөрөмж, автомашин гэх мэт), эргүүл жижүүр, олон нийтийн цагдаагийн хяналтаар нийтийн хэв журмыг сахиулах зэргээр төлөвлөж, хэрэгжүүлж байгаа нь үр нөлөөг бууруулж байна; үүний зэрэгцээ сумын түвшинд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын төлөвлөлт, тайлагналыг Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын дагуу зохион байгуулах замаар гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын арга барилыг шинэчлэх шаардлага тулгамдаж байна гэсэн дүгнэлтэд хүрсэн.

ЗӨВЛӨМЖ

- Эрүүгийн хуулийн онцлог зохицуулалтууд болох 7.1-д “хорих ял оногдуулахгүйгээр тэнсэх зохицуулалтаас гэмт хэргийн улмаас учруулсан хохирлоо нөхөн төлөхөө илэрхийлсэн” гэдэг зохицуулалтыг шүүх хэрэглэхдээ хохирогчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол бүрэн хангагдахуйц байдлаар буюу хэзээ, хэрхэн, яаж нөхөн төлөх тухай шийтгэх тогтоолд нэг бүрчлэн тусгах;
- Шүүхээс оногдуулж буй торгох ял нь шүүгдэгчийн хувийн байдал, эд хөрөнгө, бодит орлогын хэмжээнд тулгуурлаагүй нөхцөлд ялын зайлшгүй хэрэгжих зарчим алдагдаж, гэмт хэргийн улмаас хохирсон хохирогчийг нэмж хохироохгүй байх гэсэн Эрүүгийн хуулийн үзэл баримтлалтай зөрчилдөж байгааг шүүх анхаарах;
- Эрүүгийн хуулийн 7.1 дэх заалт болох хорих ял оногдуулахгүйгээр тэнсэх зохицуулалтын хэрэгжилт болон хэргийн оролцогчийн эрх зүйн байдалд нөлөөлөх үр дагавар, хууль хэрэглээний талаарх асуудлыг нэг мөр болгох;
- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын арга барил, хандлагыг шинэчлэх, “*Community or locally-based crime prevention*” буюу орон нутгийн түвшинд олон нийтийн оролцоог хангасан байдлаар төлөвлөж хэрэгжүүлдэг болох;
- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зам тээврийн осол, хулгай, хүчин гэх мэтээр төрөлжүүлэх, төлөвлөлтийг судалгаа шинжилгээ, асуудлын мөн чанар, суурь түвшинд тулгуурлаж, хүрэх үр дүнг тооцсон, бодитой биелэгдэхүйц байхаар иж бүрэн төлөвлөх, хэрэгжилтийг тоон болон чанарын үзүүлэлтээр харьцуулж, үр дүнг тооцдог байх;
- Судалгаанд хамрагдсан сумдын гэмт хэргийн тоон үзүүлэлтэд гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэрэг хамгийн өндөр хувийг – эзэлж байгаа тул гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, энэ төрлийн гэмт хэргийг бууруулах ажлыг эрчимжүүлэх.

СУДЛААЧИД:

З.Ганчимэг, Дундговь аймаг дахь сум дундын Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгч

Б.Чимэдлхам, Үндэсний аудитын газрын Нийцлийн аудитын газрын аудитор

СУДАЛГААНЫ ТОЙМ БОЛОВСРУУЛСАН:

З.Ганчимэг, Дундговь аймаг дахь сум дундын Иргэний хэргийн анхан шатны шүүхийн шүүгч

САНАЛ, ШҮҮМЖ ӨГСӨН:

Б.ХИШИГСАЙХАН, ННФ-ын Хуулийн хөтөлбөрийн менежер

